

УДК 658.15(336.71)

Ситник Н.С.,
доктор економічних наук,
професор кафедри державних та місцевих фінансів,
Львівський національний університет імені Івана Франка
Башко Л.М.,
магістр,
Львівський національний університет імені Івана Франка

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

Ситник Н.С., Башко Л.М. Фінансова безпека банків як передумова стабільного розвитку банківської діяльності України. У статті розглянуто сутність і визначення поняття «фінансова безпека банків» та запропонований авторський погляд щодо її визначення. Виявлено головні внутрішні і зовнішні загрози і запропоновано методи для усунення і недопущення їх трансформації у банківські ризики. Висвітлені основні проблеми фінансової безпеки банківських установ і запропоновані можливі шляхи їх вирішення. Проаналізовано поточний стан банківської системи за 2015–2017 рр. і обчислено інтегральні показники фінансової безпеки банків.

Ключові слова: фінансова безпека банку, банківська система, фінансова загроза, ризик, фінансова стійкість банку.

Сытник Н.С., Башко Л.М. Финансовая безопасность банков как предпосылки устойчивого развития банковской деятельности. В статье рассмотрены сущность и определение понятия «финансовая безопасность банков» и предложен авторский взгляд на ее определения. Также выявлены основные внутренние и внешние угрозы и предложены методы для устранения и недопущения их трансформации в банковские риски. Освещены основные проблемы финансовой безопасности банковских учреждений и предложены возможные пути их решения. В статье также проанализировано текущее состояние банковской системы за 2015–2017 гг. Сделаны выводы о том, что система финансовой безопасности является важным условием устойчивости всего банковского сектора Украины.

Ключевые слова: финансовая безопасность банка, банковская система, финансовая угроза, риск, финансовая устойчивость банка.

Sytnyk N.S., Bashko L.M. Financial security of banks as a perspective of stabilization of banking activities of Ukraine. The article deals with the essence and definition of the concept of "financial security of banks" and proposed author's view on its definition. The main internal and external threats were also identified, and methods were proposed to eliminate and prevent their transformation into bank risks. The main problems of financial security of banking institutions are highlighted and possible ways of their solution are offered. The article also analyzes the current state of the banking system for 2015–2017. It is concluded that the financial security system is an important condition for the stability of the entire banking sector in Ukraine.

Key words: financial security of the bank, banking system, financial threat, risk, financial stability of the bank.

Постановка проблеми. У час важких економічних реформ відбувається збільшення впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища на всі сфери діяльності, зокрема, на банківську систему України. Безпека банківських установ є складником і фінансово-економічної безпеки нашої держави. Тому важливого значення набуває питання забезпечення фінансової безпеки банків і проведення загального моніторингу за всіма основними показниками банківської діяльності в Україні. Питання стабільності та надійності банківських установ, підвищення якості банківського менеджменту й ефективності стратегічного планування є важливими елементами гарантування фінансової безпеки як держави, так і банків зокрема.

Використання основних фінансово-економічних механізмів, інструментів, чинників, методів, способів підвищення рівня фінансової безпеки банків підвищує і покращує фінансову стійкість і забезпечує збільшення рівня довіри, що дає можливість покращити фінансове становище банківських установ України.

Через нестабільність теперішньої економічної ситуації, ймовірність настання фінансово-економічних криз, відносно незначну фінансову стійкість банків питання забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України є нагальним і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику фінансової безпеки банків займалися такі вчені, як Д.А. Артеменко, О.І. Барановський [1], І.А. Бланк, О.Д. Василик, М.М. Єрмошенко, І.В. Сало, Ю.О. Голобородько [2], В.Ф. Гапоненко, С.М. Ілляшенко, Г.О. Крамаренко, О.О. Терещенко, М.І. Зубок, Л.О. Лігоненко, Т.Т. Ковальчук, О.А. Кириченко, А.А. Беспалько, А. Паттокс, Л. Хоффман, С.М. Побережний [3], П. Швейцер, В.Г. Крижанівська. У своїх працях учені розглядали сутність фінансово-економічної безпеки, внутрішні та зовнішні загрози фінансовій безпеці банків, а також наявні проблеми і можливі шляхи, методи, способи щодо їх вирішення або мінімізації.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що питання фінансової безпеки банків досліджували багато науковців, із розвитком банківської системи виникають нові внутрішні і зовнішні загрози, які потребують вивчення і їх мінімізації або уникнення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення сутності фінансової безпеки банків, виокремлення основних внутрішніх і зовнішніх загроз, а також розроблення шляхів щодо їх усунення.

Виклад основного матеріалу. У процесі економічного розвитку шоразу зменшуються періоди утворення світових фінансово-економічних криз, проте збільшуються їхні обсяги. Економічні кризи все частіше переходять у сферу фінансів, що має значний вплив і на банківський сектор. Через глобалізаційні процеси, які відбуваються у всьому світі, і в міру процесів уніфікації економіки України до світової залежність національної банківської системи від нестабільності на фінансових ринках зростає з кожним днем. Тому забезпечення фінансової безпеки банків є пріоритетним завданням не лише банків, а й держави.

Сьогодні немає єдності у визначенні поняття «фінансова безпека банку» серед науковців. Так, О.І. Барановський вважає, що фінансова безпека комерційного банку – це сукупність умов, за яких

потенційно небезпечні для фінансового стану комерційного банку дії чи обставини попереджені чи зведені до такого рівня, за якого вони не здатні завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню й відтворенню його майна та інфраструктури і перешкодити досягненням банком статутних цілей; стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує [1, с. 13].

Водночас фінансову безпеку банківських установ Ю.О. Голобородько розглядає як такий її стан, який характеризується оптимальним рівнем залучення розміщення ресурсів за мінімізації загроз та негативних явищ і характеризує здатність банків до саморозвитку і підвищення ефективності та конкурентоздатності [2, с. 196].

На думку С.М. Побережного, фінансова безпека банку – це важлива складова частина фінансової, а тому і національної безпеки, це такий стан банківської установи, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, її здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку [3, с. 10].

Аналізуючи наведені твердження, бачимо, що апріорі під фінансовою безпекою науковці розуміють фінансовий стан банку. На нашу думку, фінансова безпека банку – це фінансовий стан банківської установи, де відсутні або мінімізовані внутрішні і зовнішні загрози та ризики і який характеризується достатньою кількістю фінансових ресурсів для провадження своєї діяльності.

Здебільшого науковці класифікують загрози на внутрішні і зовнішні, проте А.Р. Алавердов класифікує загрози фінансовій безпеці банку за такими ознаками, як: цільова спрямованість загрози (загроза розголошення конфіденційної інформації, майна і персоналу банку), джерело загрози (суб'єкта агресії) (з боку конкурентів, кримінальних структур і окремих зловмисників, нелояльних співробітників банку), економічний характер загрози (загрози майнового і немайнового характеру), ймовірність практичної реалізації загрози (потенційні, що реалізуються та реалізовані) [4, с. 62].

О.А. Козловський визначає такі основні групи загроз, що негативно впливають на банківську діяльність і її ефективність: 1) загрози, зумовлені негативними процесами, пов'язаними з трансформацією економічної, політичної і соціальної сфер; 2) загрози, зумовлені інституціональними проблемами і несприятливою ринковою кон'юнктурою; 3) загрози, пов'язані з порушеннями банківської дисципліни, етики і порядку ведення банківської діяльності; 4) загрози, пов'язані з криміналізацією національної економіки загалом і банківського сектору зокрема [5, с. 12].

Для надання оцінки рівня реалізації загроз фінансовій безпеці банківських установ на практиці нами досліджено динаміку змін основних показників діяльності банківських установ України.

Основні показники діяльності банківських установ України за 2014–2017 рр. наведено у таблиці 1.

З таблиці 1 бачимо, що впродовж 2014–2018 рр. зменшується кількість банків через зниженням їхньої фінансової стійкості та підвищення облікових ставок НБУ, підвищення обов'язкових сум резервування, нестійку економічну ситуацію, що призвело до втрати довіри до банків.

Основні показники діяльності банківських установ України за 2014–2018 рр., млн. грн

Показники	01.01.2014	01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018
Кількість банків	180	163	117	96	82
<i>Активи:</i>	1 278 095	1 316 852	1 254 385	1 256 299	1 333 831
Кредити юридичним особам	698 777	802 582	830 632	847 092	864 412
Кредити фізичним особам	167 773	179 040	175 711	157 385	170 774
Статутний капітал	185 239	180 150	222 170	414 668	495 377
<i>Зобов'язання:</i>	1 085 496	1 168 829	1 150 672	1 132 515	1 172 723
Депозити юридичних осіб	234 948	261 372	318 568	369 913	403 955
Депозити фізичних осіб	433 726	416 371	402 137	437 152	478 100

Джерело: складено на основі [6; 7]

За 2014–2015 рр. відбулося скорочення статутного капіталу на 2,7%, і це привело до порушення економічних нормативів банків та зменшення індикаторів фінансової стійкості. Проте в період 2016–2018 рр. відбувається стрімкий ріст статутного капіталу, що забезпечує фінансову стійкість комерційних банків України.

Неоднозначна ситуація із зобов'язаннями банків, адже через підвищення або зниження довіри до банків зростають або падають їхні обсяги. Так, за період

2014–2015 рр. обсяги зросли на 7,7%, а у 2016–2017 рр. відбувся спад на 1,6%, натомість за 2017 р. та початок 2018 р. відбувся знову зріст – 3,5%. Причинами такої ситуації є нестійка економічна ситуація в країні.

Обсяги кредитів, наданих юридичним і фізичним особам, наведено на рис. 1.

Щодо активів банків, то бачимо їх приріст із 2016–2018 рр. (рис. 1). Обсяги кредитів, наданих юридичним особам, із кожним роком збільшуються, що свідчить

про необхідність залучення додаткових коштів для відкриття, підтримки, ведення або реорганізації бізнесу окремим суб'єктам підприємництва. Інша ситуація з кредитами, наданими фізичним особам, їхні обсяги то зростають, то знову падають. Це пояснюється різними потребами фізичних осіб, нестійкою економічною ситуацією і зміною відсоткових ставок з виплати за кредитами. Обсяги депозитів зображені на рисунку 2.

Як бачимо з рисунку 2, обсяги депозитів юридичних осіб за 2014–2018 рр. зросли, що свідчить про отриманням додаткового доходу, а обсяги депозитів фізичних осіб почали зростати тільки з 2016–2018 рр., причиною є ефективна діяльність банківського сектору, підвищення фінансової стійкості, що забезпечило збільшення довіри до них.

Відповідно до вимог МВФ була прийнята та дорацьована Постанова НБУ № 242 від 7 квітня 2016 року, в якій уточнено графік збільшення мінімального розміру статутного та регулятивного капіталу банків. Усі банки зобов'язані забезпечити мінімальний розмір статутного та регулятивного капіталу на рівні 120 млн грн до 17 червня 2016 року. Наступними етапами є збільшення розміру статутного та регулятивного капіталу до 200 млн грн до 11 липня 2017 року, до

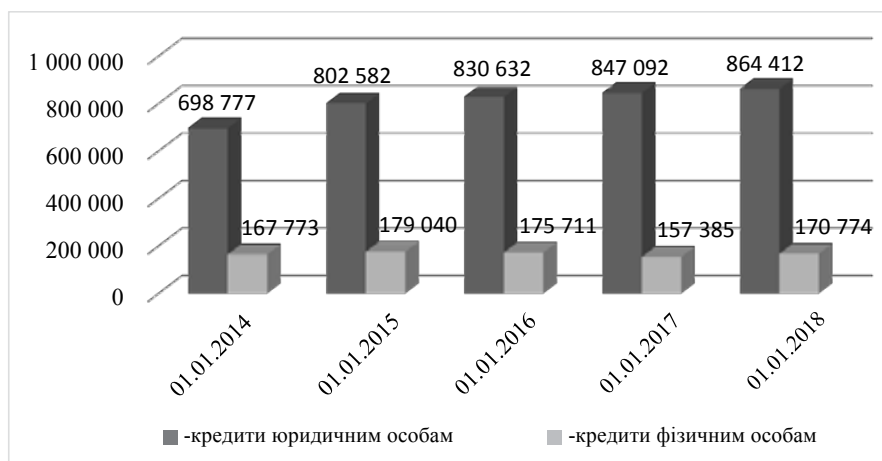

Рис. 1. Обсяги кредитів, наданих юридичним і фізичним особам за 2014–2018 рр., млн. грн

Джерело: складено на основі [6; 7]

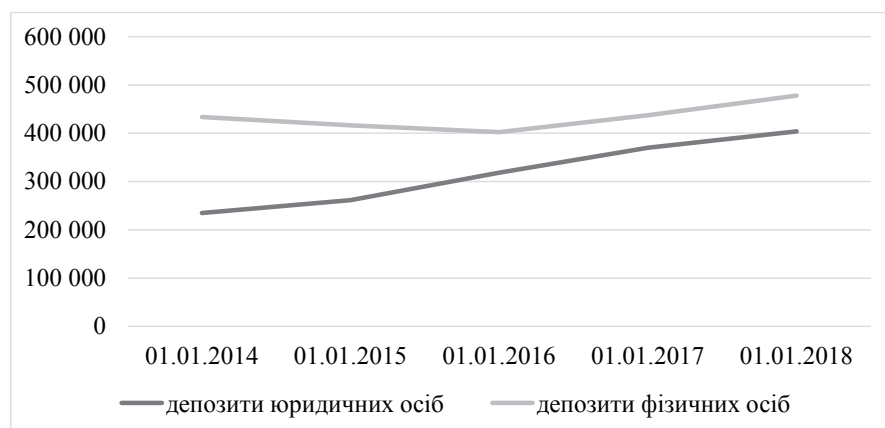

Рис. 2. Динаміка обсягу депозитів юридичних і фізичних осіб за 2014–2018 рр., млн. грн.

Джерело: складено на основі [6; 7]

Динаміка індикаторів фінансової безпеки банківської системи України за 2015–2017 рр.

Індикатори	01.01.2015 р.	01.01.2016 р.	01.01.2017 р.
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	13,5	21,1	53,7
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	113,11	125,85	117,51
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	32,5	43,3	54,7
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	3,89	4,13	4,01
Рентабельність активів, %	-4,07	-5,46	-12,6
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	92,87	92,09	98,37
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	43,41	53,54	55,73
Інтегральний показник фінансової безпеки банківської системи	0,41	0,54	0,6

Джерело: розраховано автором на основі [6; 7]

300 млн грн до 11 липня 2019 року, до 400 млн грн до 11 липня 2019 року. Графік передбачає, що мінімальний рівень 500 млн грн буде досягнуто банками 11 липня 2024 року [8].

Збільшення обсягів регулятивного капіталу позитивно позначається на індикаторах фінансової безпеки і стійкості банківських установ. За останні роки було здійснено істотну до капіталізацію банків. Це спричинило підвищення відношення регулятивного капіталу до зважених за ризиками активів, а також знизилася кредитні ризики.

У табл. 2 нами представлено динаміку показників фінансової безпеки банківської системи України за 2015–2017 рр.

За даними таблиці 2, частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України за період 2015–2017 рр., збільшується, що свідчить про критичність ситуації, індикатори значно перевищують допустиму норму. За 2015–2017 рр. частка простроченої заборгованості збільшилась на 40,2%.

Щодо співвідношень банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, то їхні значення впродовж 2015–2017 рр. знаходяться між оптимальними і задовільними значеннями. Так, за 2015–2017 рр. значення співвідношення збільшилися лише на 4,4%.

Впродовж 2015–2017 рр. частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків зростала, чим забезпечило поступовий перехід значень індикатора в стан від задовільного до небезпечного, що може стати причиною залежності всієї національної банківської системи від іноземних вкладень. Показник, який є дестимулятором для банківської системи, відповідно змінився на 22,2%.

Щодо співвідношення довгострокових кредитів та депозитів, то їхнє індикативне значення за даний період перебуває в критичному значенні, до того ж воно щороку зростає, що негативно позначається на банківській діяльності, адже обсяги довгострокових кредитів значно перевищують обсяги депозитів, що може призвести до скорочення ресурсної бази банку і неможливості видачі кредитів.

Характеристичні значення індикатора рентабельності активів банку за 2015–2017 рр. перевищують критичний рівень значень, але вони виступають як стимулятори банківської системи, за цей період від-

булася зміна значень на 8,53%. Поки що цей показник не є позитивним, проте станом на 1.09.2018 р. він має позитивне значення і динаміку і становитиме 1,58%.

Відношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань у 2017 р. становить 98,37%, що більше на 5,5%, ніж у 2015 р. Щодо частки активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, то їхні значення відносяться до незадовільних значень індикатора, які поступово переходять у небезпечні. Ця ситуація може призвести до олігополії або монополізації ринку банківських послуг.

За результатами проведеного дослідження рівень фінансової безпеки банківської системи України можна віднести до середнього впродовж 2015–2017 рр.

На основі проведеного аналізу фінансової безпеки банків України можна виокремити певні загрози. До внутрішніх загроз діяльності комерційних банків варто віднести незбалансовану структуру активів і пасивів; ризиковану кредитну політику; недостатній рівень інноваційної активності; низьку надійність персоналу банку; нестачу ліквідних активів; відсутність стратегічного управління й ефективного маркетингу [9].

До зовнішніх можна віднести: високий рівень конкуренції, недовіру до банків, неефективну політику НБУ, несприятливу політичну і соціальну ситуацію. Через існування загроз виникає необхідність вжиття певних заходів для їх усунення, таких як підвищення рівня капіталізації банківської системи, контроль за публічною інформацією, збільшення вимог до мінімального капіталу тощо.

Висновки і пропозиції. Отже, в сучасних умовах фінансова безпека банків України перебуває на середньому рівні, є недостатньою для захисту від зовнішніх і внутрішніх загроз. Головними дестабілізаційними індикаторами інтегрального показника фінансової безпеки банку є низька (від'ємна) рентабельність активів, висока частка прострочених кредитів, недостатність власного капіталу, висока частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків тощо. Забезпечити безпеку банків України можливо шляхом досягнення фінансової стійкості й незалежності комерційних банків; підвищення ефективності використання капіталу; ефективних дій уряду, НБУ та керівництва банків щодо реформування фінансової системи країни загалом тощо.

Список використаних джерел:

1. Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановський // Економічне прогнозування. 2006. № 1. С. 7–32.
2. Голобородько Ю.О. Теоретичні підходи до розкриття сутності та складових фінансової безпеки банківських установ / Ю.О. Голобородько // Науковий вісник НЛТ України. 2012. Вип. 22.12. 2012. С. 194–198.
3. Побережний С.М. Фінансова безпека банківської діяльності: навч. посібн. / С.М. Побережний, О.Л. Пластун, Т.М. Болгар. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 112 с.
4. Алавердов А.Р. Организация и управление безопасностью в кредитнофинансовых организациях: учебное пособие. М.: Московский государственный университет экономики, статистики и информатики, 2004. 82 с.
5. Козловский А.А. Эффективность банковской деятельности в системе обеспечения экономической безопасности России: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. экон. наук: спец. 08.00.10 финансы, денежное обращение и кредит / А.А. Козловский. М., 2011. 17 с.
6. Офіційний сайт національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>.
7. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2015 року // Вісник Національного банку України. 2015. № 2. С. 59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2015_2_20.
8. Гребенюк Н.О. Фінансова безпека банків: система розпізнання загроз та усунення ризиків. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/8050-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-15923-1-10-20170227.pdf>.
9. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова; [А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський та ін.]. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 295 с.